

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Чепеля Олександра Васильовича
«Процесуально-правове становище свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми, перспективи вдосконалення», подану на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Вивчення тексту поданої на захист дисертації та наукових праць її автора – Чепеля Олександра Васильовича, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертації

Дослідження присвячені процесуально-правовому становищу свідка мають важливе значення, оскільки свідок відіграє ключову роль у кримінальному процесі, надаючи інформацію, критично важливу для встановлення під час здійснення кримінального провадження об'єктивної істини. Забезпечення прав і свобод свідка є основою справедливого судочинства, що безпосередньо впливає на об'єктивність і справедливість процесу. Процесуально-правове становище свідка має бути чітко визначене, щоб унеможливити будь-які можливості спотворення доказової бази, що зі свого боку впливає на винесення справедливого вироку. Нечіткість або недосконалість правового регулювання можуть призвести до різних проблем, як-от недостатній захист свідків від тиску або погроз, недосконалість процедур виклику та допиту тощо.

На сьогодні, незважаючи на прийняття КПК України 2012 року та проведення в країні судово-правової реформи, проблематика процесуально-правового становища свідка не втратила своєї актуальності. КПК України, як і проведена реформа, підвищили вимоги до охорони прав і законних інтересів громадян у кримінальному процесі. У зв'язку з цим актуалізувалося питання про розширення процесуальних прав свідка. КПК України відповідає європейським стандартам та європейській філософії процесуальних процедур досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. А головною його особливістю є те, що він проголошує процесуальну рівність та забезпечує змагальність сторін кримінального провадження. Однією з рис КПК

України стало опрацювання процесуальних заходів захисту свідків, що, втім, викликає гостру дискусію серед процесуалістів, оскільки такі заходи можуть істотно обмежити право обвинуваченого на захист.

У кримінальній процесуальній науці проблеми, пов'язані з процесуально-правовим становищем свідка та його роллю в кримінальному процесі, постійно привертають увагу вчених-процесуалістів. Разом з тим, не можна визнати, що аналізована тема досить повно висвітлена і вже тим більше вичерпана. Більшість досліджень з цієї теми виконано до ухвалення КПК України 2012 року, а нові праці присвячено лише окремим питанням процесуально-правового становища свідка у кримінальному процесі, низка проблем, пов'язаних із дослідженням процесуально-правового становища свідка, залишається невирішеною до теперішнього часу. Окремі питання процесуально-правового становища свідка в кримінальному процесі потребують нового наукового переосмислення, внесення відповідних змін до законодавства, напрацювання рекомендацій практичного характеру, що й зумовлює актуальність проведеного дисертаційного дослідження.

Отже, обрана тема дисертації О.В. Чепеля на здобуття третього рівня вищої освіти – ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є своєчасною, враховуючи, що Україна намагається досягти в кримінальному процесі європейських стандартів.

***Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації***

Наукові положення дисертації О.В. Чепеля є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації є самостійними логічними й закономірними. Зміст дисертаційної роботи охоплює всі ключові аспекти задекларованої теми дослідження.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність насамперед забезпечені:

– професійним вирішенням здобувачем низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом статистичних і аналітичних даних (список використаної літератури включає 180 джерел);

– відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження спеціальності 081 «Право»;

– достатньою кількістю напрямів з апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях.

Ба більше, належний ступень наукової обґрунтованості результатів дослідження забезпечено завдяки успішному розв'язанню поставлених наукових завдань та правильному оволодінню здобувачем методології наукової діяльності. Йдеться про використання здобувачем системи загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких дозволило отримати достовірні й об'єктивні результати дослідження.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації здобувача дозволяє стверджувати, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому способі розв'язання конкретних питань теми.

Характеризуючи наукову новизну дослідження слід зазначити, що дисертація є ґрунтовним дослідженням, присвяченим процесуально-правовому становищу свідка в кримінальному процесі розробки пропозицій щодо вдосконалення процесуально-правового становища свідка, що виконане на основі чинних норм законодавства та актуальної правозастосовної практики.

Зокрема, дисертантом досліджено генезу розвитку інституту свідка в кримінальному процесуальному праві; поняття та роль свідка в кримінальному процесі; специфіку показань свідка в кримінальному процесі; систему прав свідка в кримінальному процесі; систему обов'язків свідка в кримінальному процесі; особливості кримінальної відповідальності свідка в кримінальному процесі; проблематику та перспективи вдосконалення привілеїв свідка; проблематику права свідка на користування послугами захисника та шляхи її вирішення.

З урахуванням проблемних питань, висвітлених у дисертації, автором запропоновано внесення змін і доповнень до законодавства України, спрямованих на вирішення різноманітних проблем пов'язаних з процесуально-правовим становищем свідка, а саме: викласти ч. 1 ст. 65 в такій редакції: «Свідок – це особа, якій можуть бути відомі будь-які відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, і яку залучено до участі у процесі в якості свідка в установленому законом порядку»; викласти ч. 1 ст. 95 в такій редакції: «Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження, зафіксовані в належному порядку»; викласти п. 5 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «5) користуватися нотатками і документами при даванні показань»; викласти п. 7 ч. 1 ст. 66 КПК України в такій редакції: «7) ознайомлюватися з протоколом допиту, та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження, або власноручно викладати показання у протоколі допиту»; доповнити ч. 2 ст. 66 КПК України пунктом 10 наступного змісту: «оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність суду, слідчого судді, прокурора, слідчого»; включити до КПК України норму, яка б зобов'язувала суб'єкта проведення допиту забезпечити свідка адвокатом; наділити свідка правом заявляти відвід перекладачеві у разі його некомпетентності; наділити суб'єкта проведення допиту правом ініціювати правозабезпечувальні

правовідносини; створити спеціалізований орган з питань виконання заходів захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для якого здійснення заходів безпеки носитимуть не факультативний, а основний (постійний) характер; доповнити ч. 3 ст. 224 КПК України після слів «роз'яснюються її права» такими словами «та обов'язки»; доповнити п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України після слів «прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду» такими словами «а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття»; переглянути розмір грошового стягнення за неявку свідка за викликом у бік суттєвого збільшення; декриміналізувати відмову свідка від давання показань; після застосування адміністративного штрафу, у якості покарання за повторну відмову від давання показань, за рішенням суду, доцільно було б призначати адміністративний арешт; розширити коло осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України, віднісши до них: 1) всіх інших родичів по бічній лінії споріднення: дітей рідних братів та сестер; двоюрідних братів та сестер; рідних братів та сестер батьків; 2) батьків, рідних братів, сестер чоловіка та дружини; доповнити ч. 2 ст. 52 КПК України пунктом 10 наступного змісту: «10) щодо малолітніх осіб, які внаслідок віку не здатні повною мірою реалізувати свої права, – з моменту встановлення факту малоліття»; доповнити КПК України нормою, згідно з якою відібрання пояснення повинно фіксуватись та містити відмітку (підпис) про те, що особі було роз'яснено її право в межах ст. 63 Конституції України; запровадити у кримінальне процесуальне законодавство України «асиметрії правил допустимості доказів»; з метою забезпечення однакового розуміння та правильного застосування концепції «асиметрії доказів», питання, першочергово, повинно бути вирішене на рівні прийняття Пленумом Верховного Суду роз'яснень рекомендаційного характеру; доповнити КПК України застереженням, що свідок зобов'язаний давати показання проти померлого близького родича чи члена сім'ї лише у разі, якщо це буде необхідно для реабілітації інших осіб; доповнити КПК України нормою з детальним визначенням прав адвоката свідка (правозаступника): 1) мати побачення зі

свідком до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування; 2) надавати короткі консультації свідку під час проведення допиту та інших процесуальних дій; 3) задавати, з дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, питання учасникам процесуальних дій; 4) складати від імені свідка заяви, скарги, клопотання, інші правові документи; 5) оскаржувати процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; 6) робити письмові зауваження щодо правильності та повноти записів у протоколі допиту та інших процесуальних дій; 7) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються прав та законних інтересів свідка; у повістці про виклик разом з процесуальним статусом, в якому перебуває викликана особа вказувати її права; у тексті повістки вказувати, що явка свідка без адвоката не буде підставою для перенесення допиту чи іншої процесуальної дії; включити до КПК України норму, яка б зобов'язувала суб'єкта проведення допиту забезпечити свідка адвокатом; ч. 1 ст. 66 КПК України доповнити пунктом 10 наступного змісту: «10) свідок має право на побачення з адвокатом до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування»; закріпити в КПК України обов'язкову участь адвоката у випадках, коли свідок є малолітньою особою – дитиною, віком до чотирнадцяти років; доповнити КПК України нормою, згідно з якою «свідок має право отримувати безоплатну допомогу адвоката, якщо його середньомісячний сукупний дохід є нижчим від встановленого прожиткового мінімуму».

Загалом ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження

висвітлено у 8 публікаціях, серед яких: 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у наукових виданнях, не включених до переліку фахових видань України та 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ від 21.10.2020 № 979 та від 09.06.2021 № 608 (в редакції від 01.07.2021).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Отримані результати розширюють і доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження проблемних питань кримінального процесу, а теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, зокрема як підґрунтя для подальших досліджень і вирішення теоретичних питань, пов'язаних з удосконаленням процесуально-правового становища свідка.

Також результати дослідження можуть бути використані під час проведення різних форм занять зі студентами та курсантами різноманітних форм навчання за дисциплінами «Кримінальне процесуальне право» та «Кримінальний процес» та спецкурсом «Теорія доказів».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у: законотворчості; правозастосуванні; науково-дослідній сфері; освітньому процесі.

Дисертація загалом є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Зауваження та дискусійні положення щодо оформлення та змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи теоретико-правову, наукову, практичну значущість дисертації Чепеля Олександра Васильовича, її актуальність, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для подальшого розвитку й удосконалення суспільних відносин, які виникають у зв'язку з участю в кримінальному процесі свідків, слід наголосити, що окремі положення дисертації є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. Звертаю увагу на формулювання положень новизни дисертації О.В. Чепеля. Вказана частина роботи є її квінтесенцією, а тому науковцю доцільно приділяти формулюванню положень новизни чи не найбільше уваги. Будь-яке нове знання є кінцевим або проміжним результатом розвитку, що розглядається у порівнянні з попереднім станом об'єкта, який розвивається. Новизна з'являється за рахунок нового структурування вже наявних елементів згідно з новими завданнями розвитку права. Отже, зміст новизни дисертації становлять зміни, виявлені в складі об'єкта, його структурі і функціональних

характеристиках. Для обґрунтованої оцінки якості дисертаційної роботи потрібен змістовний виклад наукових результатів. Необхідне чітке уявлення про те, в чому вони полягають. Дисертант занадто часто замість формулювання наукової новизни перелічує об'єкти чи проблеми, які досліджувалися, описує пізнавальні процеси, пріоритети в опрацюванні даної теми, але не саме положення новизни. Наприклад, дисертант вказує, що удосконалено наукові погляди щодо реалізації свідком права на користування послугами захисника, пропозиції щодо внесення доповнень до КПК України з метою врегулювання процесуального статусу адвоката свідка (правозаступника). Проте залишається загадкою, які саме пропозиції щодо внесення доповнень до КПК України були запропоновані дисертантом.

2. На думку опонента, під час викладення основних положень будь-якого наукового дослідження, спочатку потрібно визначити понятійний апарат теми, а потім генезу розвитку відповідного питання (тобто, слід було змінити послідовність підрозділів 1.1 та 1.2 дисертації).

3. Визначення предмета дослідження (с. 7 дисертації), повинно відповідати назві дисертації.

4. У підрозділі 3.2. дисертації автором комплексно досліджено проблематику права свідка на користування послугами захисника. Вважаємо, що при дослідженні цього питання, автору доцільно було б збільшити наочність викладеного матеріалу, підкріпивши розкриту проблематику конкретними випадками з практики.

5. У час, коли в Україні планується оновлення кримінального законодавства, дисертанту слід було б зіставити його пропозиції по внесенню змін до КК України (в розрізі відповідальності свідка) з положеннями розробленого проекту КК України.

Слід зазначити, що висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер щодо подальшого покращення наукової роботи, є дискусійними та такими, що не впливають на загальну позитивну оцінку, достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертації Чепеля Олександра Васильовича.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження Чепеля Олександра Васильовича містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення і академічної доброчесності не виявлено.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці

Дисертація Чепеля Олександра Васильовича на тему «Процесуально-правове становище свідка в кримінальному процесі: стан, проблеми, перспективи вдосконалення» є самостійним та логічно завершеним дослідженням, виконаним особисто дисертантом на високому теоретичному рівні у вигляді кваліфікаційної наукової праці. Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку.

Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень, повнота їх апробації повністю відповідають відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Чепель Олександр Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

Оксана КУЧИНСЬКА